

Secretariaat (a.i.),
Joep Orbons
Holdaal 6 NL
6228 GH Maastricht-
Tel: 043-3618793

SOK-Medelingen,
Ton Breuls
Bovenstraat 28
B 3770 Kanne/Riemst
Tel: 00-32-12454059

Beheersstichting groeven,
St. Ir. D.C. van Schaik
Postbus 882 NL
6200 AW Maastricht
Banknr. SNS: 92.98.12.034

SOK-Info,
Ger Goessens
Valeriusshof 33 b.
NL 6215 GC Maastricht
Tel: 043-3438206

☛ Het SOK bestuur:

Voorzitter	Ton Breuls	00-32-12454059		
Vice voorzitter	Erik Lamkin	043-3471552	Ledencoördinator	Jan Paul v.d. Pas 045-4041600
Secretaris (a.i.)	Joep Orbons	043-3618793	Ledenactiviteiten	Joep Orbons 043-3618793

☛ De SOK is geassocieerd met "Subterranea Britannica".

☛ De SOK op Internet: <http://www.xs4all.nl/~jorbons/sok.html>

☛ SOK-Groeven:

De SOK heeft een aantal groeven in zijn beheer of een collectieve vergunning voor een groeve.
Voor het betreden van deze groeven moet U contact opnemen met de beheerder:

<i>G r o e v e</i>	<i>B e h e e r d e r</i>	<i>T e l e f o o n</i>
Koelebosch groeve	Ed de Grood	043 - 3505490
Roothergroeve	John Hageman	043-3645419
Nieuwegroeve	Han Bochman	043-3433355
Apostelgroeve	Ton Breuls	00-32-12-454059
Theunisgroeve	Giel Bindels	043-3472560
St. Pietersberg (Noordelijk en Zonneberg)	Erik Lamkin	043-3471552
Schamderberg	John Knubben	043-3611227
Fallenberggroeve (Nog niet toegankelijk)	Peter Houben	043-3213488

Bij inbraak in SOK-groeve:

Bij constatering van inbraak en/of vernielingen aan een van onze SOK-groeven dit direct melden, liefst dezelfde dag nog. Melden van vernielingen bij onderstaande personen. Als de eerste niet bereikbaar is, dan de volgende op de lijst.

1° Groevebeheerder van die groeve. Voor namen en telefoonnummers, zie hierboven.

2° Han Bochman, materiaalbeheer, 043-3433355

3° Ton Breuls, voorzitter SOK, 00-3212454059

4° Ieder ander bestuurslid. Voor namen en telefoonnummers, zie hierboven.

De SOK zal er dan voor proberen te zorgen dat de afsluiting van de groeve binnen 24 uur hersteld is.

☛ SOK ledenpasjes, SOK leden kunnen een SOK-lidmaatschapspasje krijgen dat een jaar geldig is. De aanvraag dient met een pasfoto vergezeld bij de secretaris te worden ingediend.

☛ SOK ledenavonden, SOK-ledenavonden worden iedere 2e vrijdag in de maanden januari, maart, mei, september en november gehouden in het Natuurhistorisch Museum Maastricht beginnend om 19:30 uur

☛ Voorpagina: Lasergestuurde zaag in de carrières de Noyant, nabij Soissons Frankrijk.

Nieuwe aspirant SOK-leden.

Wij heten als aspirant SOK-lid hartelijk welkom:

- Guus Seegers, St. Maartenstraat 4, 6129 CV, Urmond, Tel: 046-4333693
  - Silvana Lochi, Zeswegenlaan 299, 6412 MK, Heerlen, Tel: 045-5726936
-

Adreswijzigingen SOK leden.

- Slieker, Marco, Irenestraat 16, 6336 TX Hulsberg, Tel: 06-53805240
  - Reinartz, R.W.F, Past. Arnold Somyasingel 4, 6231 HV Meerssen, Tel: 043-3648143
  - Hoegen, A.C, Weersmaten 4, 7854 TR Aalden, Tel: 0591-372540
-

Volgende SOK Ledenavond.

Op 11 september, de tweede vrijdag van september, is er weer een SOK avond om 19.30 uur in het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Op het programma staan de volgende zaken:

- SOK-verenigingsmededelingen.
- Jo Pantekoek zal een dia-serie tonen van zaken die hij gefotografeerd heeft in de delen van de Sint Pietersberg die reeds verdwenen zijn.
- Ton Breuls zal een volgende serie dia's laten zien over de kuilen van Zichen-Zussen-Bolder. Dit alles doorspekt met levendige beschrijvingen van deze speciale onderaardse stelsels.
- Jan-Paul van der Pas zal een goedkope afstandmeter presenteren, gebaseerd op een overal verkrijgbaar zelfbouwpakket.

Daarna is, zoals gebruikelijk, naborrelen in het museumcafé onder het genot van een verfrissing.

Tot vrijdag 11 september 1998 om 19:30 uur in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

Gezocht:

Mijnlamp merk "CEAC" wegens defect aan accu.
Heeft u er nog een U doet er mij een groot plezier mee.
Een laadsleutel zou ook erg welkom zijn.
T.e.a.b. (onderdelen zijn ook welkom)

Huub Hameleers, 043-3471141; E-mail: [Huubhameleers@yahoo.com](mailto:Huibhameleers@yahoo.com)

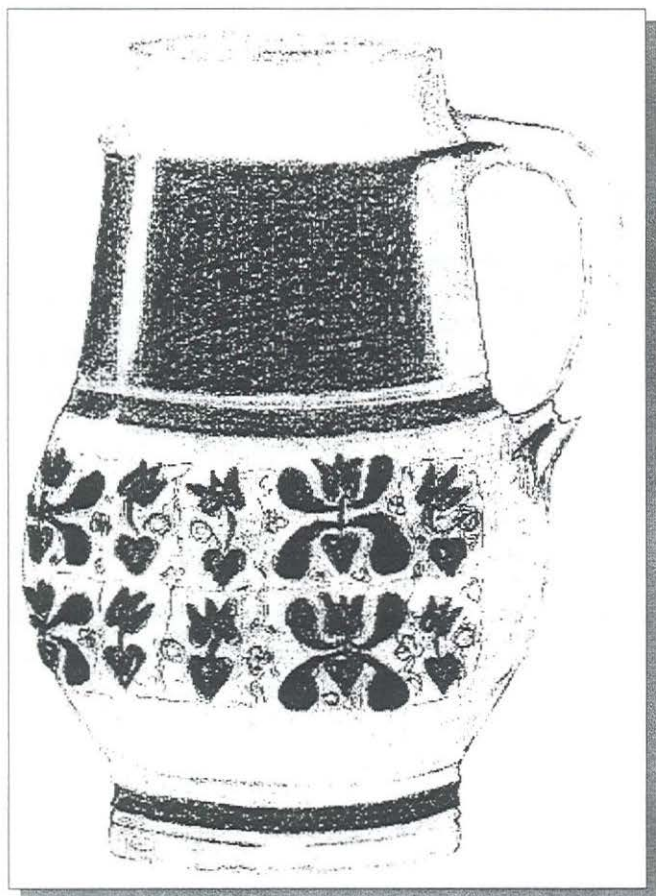

Vondsten uit groeves.

door Han Bochman.

Deze bierpul werd gevonden door Arnold Barten en mij in 1975 in de Wildenberg, Sint Pietersberg.

Hij lag in een hoger gelegen nis helemaal in scherven. Het is van Westerwald aardewerk en is ingekleurd en in zoutglazuur afgewerkt.

Info bestuur van de SOK.

Joep Orbons, secretaris SOK.

Afgelopen 11 augustus is er weer een SOK-bestuursvergadering geweest. Tijdens deze voltallige vergadering zijn weer vele zaken besproken.

Voor wat verenigingszaken betreft zijn een aantal zaken aan de orde geweest. Een vijftal personen zijn langer dan een jaar aspirant SOK-lid. Ze worden allen geaccepteerd als volwaardig SOK-lid. Verder worden enkele ideeën over de invulling van de SOK-ledenavond uitgewerkt. Het idee om SOK-ledenpasjes te maken zal door Erik en Joep nader worden uitgewerkt. Het SOK-groevencomputerprogramma wordt besproken en zal aan de SOK-leden worden aangeboden (Zie elders in deze SOK-INFO).

De vorderingen in de projecten "De Kluis", "WOM Valkenburg", "Caestert" en de restauratie van de Apostelgroeve worden besproken. Alles vordert gestaag.

Enkele andere zaken die aan de orde zijn gekomen zijn de planning voor de SOK-bestuursverkiezingen in november (Zie elders in deze SOK-INFO). Er wordt zwaar gediscussieerd over een vaste vorm van een SOK-bibliotheek en archief. Hier zal nog het een en ander aan worden uitgewerkt. De vorderingen bij de Stichting Ir. D.C. van Schaik worden besproken. Een voorstel om beginnende berg-onderzoekers met excursies te begeleiden wordt door het bestuur uitgewerkt en vorm gegeven (Zie elders in deze SOK-INFO).

Laat in de avond wordt de vergadering gesloten.

Info bestuur Van Schaik stichting.

E. Lamkin, secretaris stichting Ir. D.C. van Schaik.

De afgelopen maanden is het bestuur van de stichting druk aan het werk geweest om het financiële beleidsplan en de diverse verzekeringen voor bestuur, groevenbeheerders en dergelijke te regelen.

Hiermee wordt tot doel gesteld om in het verder verloop van 1998 de beleidsplannen en de verzekeringen geregeld te hebben zodat in 1999 tot het feitelijke beheer van de groeven kan worden overgegaan.

Een van de eerste projecten van de stichting is de renovatie van de ingangspartij van de Apostelgroeve.

Bij de Apostelgroeve is met name de ingangspartij aan herstel toe. In samenwerking met de eigenaar en de stichting IKL zal een plan van aanpak worden gemaakt. Door middel van subsidies, schenkingen en donaties zal het benodigde geld vergaard worden.

Bezoekers opgespoord.

door John Caris.

Harmen Siezen.

Vlakbij pompenkamer I in Zonneberg staat een grote houtskooltekening van een televisie met het bekende NOS-vignet, een datum en een groot aantal namen waaronder die van Harmen Siezen, inderdaad "die" van het journaal. Harmen Siezen begon zijn loopbaan bij de radio en werkte onder andere voor Veronica dat toen nog vanaf de Noordzee uitzond. Sinds 1969 is hij werkzaam voor het NOS-journaal, waar hij het zes uur journaal en het tien uur journaal presenteert. Ook kennen we hem van de jaarlijkse Nationale Nieuwsquiz van de NCRV.

Op 11 november 1977 kwamen de medewerkers van het NOS-journaal naar Maastricht voor hun jaarlijkse uitstapje. Ze bezochten een wijngaard en het toentertijd recent geopende Hotel Maastricht. Ook bezochten ze de Sint Pietersberg; tijdens een dagje Maastricht bijna een verplicht nummer. Tijdens de rondleiding plaatsten de deelnemers hun namen bij de houtskooltekening, iets dat vandaag de dag ondenkbaar is. Harmen Siezen schreef op de wand naast zijn naam ook die van zijn hond, Tiras, een duitse herder. Beide namen staan er nog, maar die van zijn vrouw en een aantal andere deelnemers zijn helaas verdwenen door latere inkrassingen. Andere voor ons bekende namen die er nog staan zijn die van bergloper en VVV-gids Hans Kamphoven en journalist Fons van Westerloo.

Harmen Siezen kan zich het uitstapje Maastricht dat besloten werd met een diner nog goed herinneren, vooral omdat tachtig procent van de NOS-medewerkers hierdoor een voedselvergiftiging opliep! Maar waar hij na ruim twintig jaar met veel plezier aan terugdenkt was de tocht door Zonneberg. Zoals hij het zelf beschrijft: "Het bezoek aan de grotten was ongetwijfeld een hoogtepunt, een indrukwekkende tocht door eindeloze gangen".

Verkiezing secretaris en activiteiten-coördinator.

In november van dit jaar zijn er weer verkiezingen voor twee functies in het SOK-bestuur. Het zijn de post van secretaris en die van activiteitencoördinator, beide momenteel vervuld door Joep Orbons.

Hieronder volgt een profielschets van deze twee functies. SOK-leden worden dringend uitgenodigd deze functie-omschrijvingen goed te bestuderen en indien ze vermoeden dat deze functie op hen van toepassing is, zich hiervoor kandidaat te stellen. Beide functies worden aangegaan voor een periode van drie jaar waarna herverkiezing mogelijk is.

Secretaris

De secretaris is voornamelijk belast met de papierwinkel van de SOK. Dit houdt een aantal concrete taken in:

- Het notuleren van SOK-bestuursvergaderingen en deze notulen uitwerken en verspreiden.
- Het bijhouden van besluitenlijst en postlijst.
- Het voeren van algemene correspondentie en het archiveren van de SOK-correspondentie.
- Het onderhouden van de SOK-bibliotheek.
- Het bijhouden van de SOK-ledenlijst en dit regelmatig synchroniseren met de ledenadministratie van het Natuurhistorisch Genootschap.
- Het assisteren van de andere bestuursleden in hun correspondentiewerkzaamheden.

Activiteiten-coördinator

De activiteitencoördinator binnen het SOK-bestuur is de persoon die activiteiten opzet en onderhoudt die voor het geheel als SOK en het collectief van SOK-leden van belang zijn. Dit houdt een aantal concrete zaken in:

- Het organiseren van de SOK-ledenavonden. Dit is het contact met het museum om de avonden vast te leggen. Het contact met het Natuurhistorisch Maandblad om de activiteiten te melden voor de achterpagina. Het benaderen van potentiële sprekers/presentatoren om de avond te vullen. Het programma van de avond op tijd in SOK-INFO te publiceren.
- Het hoofdredacteurschap van SOK-INFO. Dit in nauwe samenwerking met de andere personen die betrokken zijn bij het vervaardigen van de SOK-INFO.
- In samenwerking met de ledencoördinator zaken op te zetten voor nieuwe en bestaande leden, zoals excursies en bezoeken.

Meent U zich te herkennen in een van deze profielschetsen of weet U iemand die U daarvoor geschikt acht, dan verzoeken we U ons hiervan schriftelijk op de hoogte te stellen.

De spelregels zijn als volgt:

- Kandidaten moeten voldoen aan de door het bestuur opgestelde profielschets.
(Zie hierboven).
- De verkiezing is op de ledenbijeenkomst van vrijdag 13 november 1998.
- Tot één maand voor deze datum, dus uiterlijk 13 oktober 1998, kunnen de kandidaten zich voorstellen of voorgesteld worden.
- Aanmelding uitsluitend schriftelijk op secretariaat SOK, Holdaal 6 te 6228 GH Maastricht.
- De verkiezing vind plaats d.m.v. hoofdelijke (schriftelijke) stemming. De kandidaat met de meeste stemmen wordt gekozen.
- Bestuursleden worden gekozen voor 3 jaren, dus verkiezing van de volgende secretaris en activiteiten coördinator is op de laatste ledenavond voor 1 januari 2002.

Het is van groot belang dat de SOK en het bestuur een zo breed mogelijk platform vormt. Uw kandidaatstelling is daar een wezenlijk onderdeel van.

Ton Breuls, voorzitter.

SOK Groevencomputerprogramma.

Voor de SOK heeft Joep Orbons een computerprogramma gemaakt dat gebruikt kan worden voor het inventariseren van groevengegevens. Momenteel kunnen gegevens over artikelen, veldnotities, foto's en dia's en biologische vondsten worden ingevoerd. Al deze gegevens worden gekoppeld aan een zeer complete groevenlijst en aan een zeer uitgebreide lijst van steekwoorden. Dit maakt het voor de SOK-leden mogelijk snel hun archief te doorzoeken op die ene dia over een bepaald onderwerp in een bepaalde groeve. Ook is het mogelijk om (een deel van) de gegevens in een algemene SOK-computerdatabank te geven. Zo kunnen dan ook andere SOK-leden deze gegevens raadplegen.

Technische vereisten:

- PC, minimaal XT (Dus iedere DOS of Windows computer kan ermee werken).
- 5 MB harde schijfruimte.

Dit zijn, bewust, minimale eisen om het programma voor iedereen toegankelijk te maken. Het programma is dan ook volledig gratis.

Diegene die meer informatie wil of die het programma hebben wil moet contact opnemen met Joep Orbons, Holdaal 6, 6228 GH Maastricht, tel: 043-3618793. Er zal dan een afspraak gemaakt worden over het installeren van het programma. Het programma is namelijk tegen kopiëren beveiligd, dit om de gegevens tegen misbruik te beschermen.

SOK-Medelingen.

In augustus is SOK-Medelingen nr. 29 uitgekomen. Ditmaal een uitgebreid artikel van Ton Breuls over de werktuigen van de blokkbrekers, een artikel over de oorlogsindustrie in de Limburgse groeven door Jacquo Silvertant, een Catalaans reisverslag uit 1552 door de Sint Pietersberg, vertaald door Jacques Maes en een beschrijving van een groeve bij Sedan in Frankrijk door Erik Honée.

De SOK-leden die deze publicatie nog niet hebben kunnen deze voor f 15,00 krijgen bij Ton Breuls, Bovenstraat 28, 3770 Kanne Riemst, België. Hier kunnen ze zich ook opgeven voor een abonnement op dit tweemaal per jaar verschijnend SOK-periodiek.

Opruimacties grotten Zonneberg.

Zoals wellicht bekend is heeft de SOK regelmatig overleg met groevenbeheerders en eigenaren. Voor wat de Sint Pietersberg betreft vindt dit overleg ondermeer plaats in het zogeheten "Platform Sint Pietersberg". Dit Platform wordt gevormd door vertegenwoordigers van de Vereniging tot Redding van de Sint Pietersberg, de VVV- Maastricht en de SOK; namens de SOK zijn hierin afgevaardigd Ton Breuls en Ed Rousseau.

Tijdens een recentelijk gehouden bijeenkomst waarbij ook de Vereniging Natuurmonumenten aanwezig was is ondermeer het rondslingerende zwerfvuil in de Zonneberg ter sprake gekomen. Overeengekomen is dat er op regelmatige tijden opruimacties georganiseerd worden om dit afval, dat vaak al jaren in het gangenstelsel ligt, uit de gangen te verwijderen. Hierbij is uiteraard uitdrukkelijk gekeken naar eventuele cultuurhistorische en natuurhistorische belangen; tevens zijn ook de belangen van de overwinterende vleermuizen aan de orde geweest. De komende opruimacties zijn gepland op de volgende data:

03-10-1998   09-01-1999   03-04-1999   03-07-1999 en 02-10-1999.

Telkenmale wordt om 10.00 uur bij de ingang van de Zonneberg verzameld; na afloop wordt door de Vereniging Natuurmonumenten voor een hapje en een drankje gezorgd. Voor deze werkzaamheden worden nog vrijwilligers gezocht. Voor meer informatie en aanmeldingen van SOK-leden voor deze acties kan men zich vervoegen bij ondergetekende op telefoonnummer 043- 347 15 52. Denk aan het meenemen van werkhandschoenen en verlichting!

In de komende SOK-INFO'S houden wij U op de hoogte van de stand van zaken.

E. Lamkin.

Bats, masters of the night.

Tot en met 1 november 1998 in het Museon, Den Haag.

Vleermuizen... Bloeddorstige monsters en agressieve ziekteverspreiders die het daglicht niet kunnen velen.

Afgezanten van de duivel die zich bij nacht en ontij op afgelegen plaatsen begeven, maar ook plotseling voor je kunnen opdoemen en verstrikt raken in je haar. Mysterieuze zoogdieren, overal aanwezig maar slechts zelden zichtbaar.

Vleermuizen zijn van oudsher dieren die uitnodigen tot verhalen, mythen, fabels en vooroordelen. Het geloof in vampirisme stamt al van de tijd voordat Columbus Amerika ontdekte. En wie kent niet een van de vele films over Graaf Dracula?

Nu onze kennis van vleermuizen is gegroeid, weten we dat vleermuizen een niet onbelangrijke bijdrage leveren aan de instandhouding van ons natuurlijk milieu. Daarmee is ook een genuanceerder beeld ontstaan van deze "heersers van de nacht". De tentoonstelling "Bats, masters of the night" toont op een originele manier allerlei wetenswaardigheden rond vleermuizen.

Bijna een kwart van alle zoogdierensoorten is een vleermuis. Vleermuizen hebben eigenschappen die bij andere dieren niet voorkomen. Het zijn de enige zoogdieren met vleugels en om te zien maken ze gebruik van echolocatie. Hoe dat werkt kun je zelf in de tentoonstelling onderzoeken. En er is meer... Hoe voelt het om te hangen als een vleermuis of te horen als een vleermuis? Hoe vinden slechtiende vleermuismoeders hun jongen in een kluit van kleintjes en hoe zit het eigenlijk met de zeventien vleermuissoorten die er alleen al in Nederland zijn te vinden? En zou je ook niet eens levende vampiers in het echt willen zien?

Internet: <http://museon.museon.nl/actueel/tentoon.html>

Openbaar vervoer:

*tram 7 of 10 vanaf Den Haag HS
bus 4 vanaf Den Haag CS*

Openingstijden:

*Maandag gesloten.
dinsdag t/m vrijdag 10.00-17.00 uur.
weekend & feestdagen: 12.00 - 17.00 uur.*

Adres:

*Museon
Stadhouderslaan 41
2517 HV Den Haag .
Telefoon: 070-3381338*

Toegangsprijzen:

*Tijdens de tentoonstelling The Lost World
gelden de volgende toegangsprijzen:
Volwassenen: fl. 14,00
65+ pas: fl. 12,00
kinderen (5 t/m 12 jaar): fl. 10,00*

Meet The Underground Press.

Een mooie foto siert het artikel in **Dagblad de Limburger** van 14.04.1998 ("**Indiana Jones in de Limburgse heuvels**") van de **APOSTELGROEVE**. Op foto ziet men een stel 4x4 terreinwagens voorbij de ingang razen. Voor vele wandelaars en fietsers een foute boel natuurlijk. Een politiemotor in achtervolgning maakt het weer een beetje goed. Maar goud fout blijft toch het foto-onderschrift, waarbij de **Apostelgroeve** de **JEZUÏETENBERG** wordt genoemd.

Een dag later weer een grote foto van de **Apostelgroeve** bij een artikel over hetzelfde onderwerp. Nu komen de organisatoren aan het woord. Zij voelen zich *genaaid* .....

Na zes (!) jaar overleg is er overeenstemming bereikt en een ontwerp gekomen van een architectenbureau hoe de **VUURSTEENMIJN** aan de Plenkertstraat in **Valkenburg** beschermd wordt, maar toch toegankelijk blijft voor het publiek. Een *gluurmuur met kijkgaten* moet het monument beschermen tegen vandalisme en tegelijk de kijkers informeren over 4500 jaar vuursteenwinning in Valkenburg. Kosten? 5,5 ton (10 milj. Bef) !! De **Katakombenstichting** is voor een deel eigenaar maar er is "**Verzet Valkenburgse stichting tegen aanleg "gluurmuur"**" volgens **DdL** van 16.04.1998. Ze zijn pas op het laatste moment geïnfomeerd over de plannen en hadden voor een andere oplossing gekozen. "*En vijf ton is wel héél erg veel geld*". Dat dachten wij ook al.

"**Van Voorst heeft steken laten vallen in zaak CANNERBERG**" staat te lezen in **DdL** van 16.04.1998. De Tweede Kamer besprak gisteren het eindrapport van de parlementaire werkgroep die het Cannerbergschandaal onderzocht. 20 Jaar lang zijn duizenden mensen aan het kankerverwekkende asbest blootgesteld en de NAVO en Defensie negeerden allerlei waarschuwingen. Ook de Arbeidsinspectie trad nauwelijks op, zo concludeerde de werkgroep. En de conclusie die uit de kop van het artikel te lezen staat is van een VVD-lid die vindt dat "*de hoge toon van (CDA-lid) Van Voorst in deze kwestie niet gepast is*".

"**Asbestslachtoffer claimt "angstschade" en "Opluchting als ik naar buiten kon"** (**DdL** 02.06.1998) is het zoveelste vervolg in het **CANNERBERG**-drama. **Peter van Mierlo**, hoofdconductor bij NS, werkte in de winter van '91-'92 in de bunker als dienstplichtige. Hij heeft last van ademhaling, hoestbuien en vooral angst, veel angst. Per slot van rekening loopt hij, statistisch gezien, nu vijf keer zo hoog risico om later kanker te krijgen! Het gaat hem niet om de centen, maar wil erkenning voor zijn klachten.

"**Defensie: eerst proefscheiding vuil CANNERBERG**" (**DdL** 10.06.1998). Zolang de proefscheiding niet is afgerond, is niet te zeggen op welke termijn wordt begonnen met het schoonmaken van de gangen. "*Er is glas, metaal, hout, elektronica, kunststof, papier, asbest en noem maar op*", aldus de woordvoerder. En over de kosten valt al helemaal niets te voorstellen.

"Toegang tot AVERGAT strikt aan banden" is de kop van een artikel in het **Belang van Limburg** van 17.04.1998. De toegang wordt gereguleerd om de illegale bezoekers te weren, maar ook om de veiligheid te waarborgen van de vele toeristen. Zo wordt ook het verkeer van de 18 (voorheen 39) gebruikers van de groeve tijdens het toeristisch seizoen aan regels onderworpen om overlast te beperken. *"De automatisatie van de inkompoort moet dat beletten"*

Oud-wielrenner **Erik Breuker** was te gast in de voormalige **STUDENTENGROEVE** te Geulhem, tegenwoordig getransformeerd in **La Caverne**, een soort ondergrondse feestruimte. Hij gaf tijdens een symposium over het WK-wielrennen aan ondernemers uitleg over sponsoring van het wielrennen. Een en ander als fotobijlschrift in **DdL** van 24.04.1998.

Een dag later staat er op de toeristische bijlag van de **DdL** een kort artikeltje over de bezoekmogelijkheden van "**Ondergronds in Valkenburg**".

De kop boven het artikel in **Maas en Regio** no. 4 1998 doet weinig aan groeven denken. Hooguit aan grottenlopers: "**Mannen zijn ijdeler dan vrouwen**". Het is een uitspraak van "grottekenaar" Albert Widdershoven. Het begon (volgens de schrijver) als een aardigheidje, meer dan veertig jaar geleden. Inmiddels heeft Widdershoven tientallen portretten, voornamelijk in de **GEMEENTEGROT** van Valkenburg, van zijn signatuur voorzien. *"Je moet goed weten wat je doet. De wand dient eerst glad geschuurd te worden"*.

Op 12.05.1998 besteedde het **VPRO**-programma "Ongehoord; unieke plekjes in Nederland" op Radio 5 (van 10.40 tot 11.55 uur) aandacht aan de **JEZUITENBERG**.

Weer een artikel in de krant over **CAESTERT**: "**Illegaal feesten in de Belgische grotten**" (**DdL** van 14.05.1998, met een foto van het ingangsgebied). Dit naar aanleiding van de onlangs gehouden ondergrondse *rave-party* met 400 jongeren. Voor de natuurbescherming en de gemeente Riemst is de maat vol: de grotten moeten op slot. Aan het woord komen **René GILSON** van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), burgemeester **PEUMANS** van Riemst en **Ton BREULS** van de **SOK** die allen met hun eigen argumenten vuur spugen! De suggestie van Breuls dat een toegangsregeling, analoog aan de Regeling Recreatief Berglopen in de St. Pietersberg, te Caestert misschien voor een oplossing kan zorgen, worden door Peumans echter van de tafel geveegd. Hij is het spuugzat en als het aan hem ligt, komt niemand meer de grotten in.

Steeds meer worden de groeven gezien of gebruikt als melkkoe, om er nog meer geld uit te peuteren. Nu is de **FLUWELENGROT** misschien aan de beurt. **DdL** van 23.05.1998: "**Kasteelstichting Valkenburg start tweede kerstmarkt**". Twee weken voor de kerstmarkt in de **Gemeentegrot** start de "*Kerstgrot / Santa's Cave*". Uiteraard moet voor **SALDEN**, directeur van de stichting, alles beter en groter worden *"Wij willen op de eerste plaats cultuur brengen in de grot. We willen de bezoeker historie en uitleg geven over de grotten."*

Bovendien willen we met geluid-, licht- en rooeffecten een andere sfeer oproepen dan in de Gemeentegrot". De grootste giller moet nog komen: "Ondanks de drang naar cultuur verwacht Salden vijftig tot zestig kraampjes in de grot onder te brengen. Dat zijn er meer dan in de Gemeentegrot". Is er eigenlijk wel verschil met dit en de house-party's elders?

In de **JEZUITENBERG** zijn enige jaren geleden de eerste stabilisatiewerken uitgevoerd. Een kostbare onderneming, die echter niet in vergelijk staat met de tweede en mogelijk laatste fase van de werkzaamheden. Enige jaren geleden ontmoette de toenmalige voorzitter van de stichting, **Peter HOUBEN Frans ROOSEN** van de Rotary Club Maastricht en vertelde hem van de financiële zorgen. En over zijn wens een boek uit te brengen over de berg. De Rotarian reageerde enthousiast, de handen werden ineen geslagen, sponsors gezocht, een auteur (**Pierre ROUSSEAU**) in de hand genomen, vormgevers erbij getrokken, fotograaf aangesteld, enz. enz. Een enorme klus, geheel door de Rotary bestiert, met als resultaat dat op 18.06.1998 het eerste boek officieel werd gepresenteerd in de Jezuietenberg.

"Opbrengst boek Jezuietenberg voor stabilisatie van gangen" en "Groot onderhoud in Jezuietenberg" (respect. DdL en LD van 18.06.1998) en mooie foto's van groevenopzichter en gids **Valere CEULEN** en de gidsen **Bram en Pim HOUBEN**. De dancing lady luister naar de naam **David MOMMERS**. Voorzitter **Ton BREULS** kreeg een symbolische cheque van vijftigduizend gulden, de minimale opbrengst van het boek. Als de verkoop goed loopt, kan dat bedrag oplopen tot negentigduizend gulden. Werkelijk een prachtig boek van 160 pagina's, met even zo prachtige kleuren- en zwart-wit foto's. Het is te koop voor f 60,- bij de VVV te Maastricht en Peter Houben (043-3213488). Het is in beperkte oplage gedrukt en er komt geen tweede druk: dus op = op!!

"Stichting de Rotswoning Geulhem viert 25-jarig bestaan" staat in het **Limburgs Dagblad** van 19.06.1998. Op de kleurenfoto staan **Frans BERGSTEIJN** en **Eddy JEUKENS** van de stichting. **"Wonen ondergronds niet ongezond"** lezen we in de kop. Deze uitspraak kan natuurlijk alleen maar van Frans zijn, die al jaren de enige (en moderne) grotwoning bewoont. In het artikel wordt in het kort de geschiedenis en de werkzaamheden van de stichting geschetst. Op de receptie waren opvallend veel **SOKkers** aanwezig

De dag voor dit artikel berichtte dezelfde krant over de Broederschap van Sint Servaas uit Maastricht. Dat heeft niets met groeven te maken, maar zag ook U dat klein koppie nieuwsgierig over de schouder van iemand anders naar de fotograaf gluren? Ene zekere Erik L. te M.

Een krant kent meerdere edities. De berichtgeving is het zelfde. Of niet? De editie Zuid-Limburg (zeg maar Valkenburg en omstreken) van **Dagblad de Limburger** van 01.07.98 schrijft **"Valkenburgse GEMEENTEGROT wordt Rijksmonument"**. Volgens de krant wordt het de eerste groeve met een dergelijke status. Dat is dus NIET waar, want die status heeft de **JEZUIETENBERG** al lang!! De werkgroep Niks aan de Hand heeft de aanvraag ingediend. Het gaat overigens over het grootste deel van de groeve, dat buiten de toeristische

route gaat vallen. Volgende onwaarheid: "*Voor andere groeves heeft Monumentenzorg nog geen aanvraag binnen*". Want wat lezen we dezelfde dag in de editie Maastricht:

"Groeve PIETERSBERG kan status van Rijksmonument krijgen". Een beetje misleidend, maar in het artikel wordt wel verwezen naar de Gemeentegrot. De plannen voor die groeve zouden binnen het half jaar rond zijn. Na toekenning aldaar ligt de weg open voor de Pietersberg. Overigens staat ook in de editie Maastricht te lezen dat de toekenning voor het eerst geschiedt. Het belangrijkste voor ons is echter gewoon dat de groeve de bescherming gaan krijgen die ze allang verdienen.

Het **Limburgs Dagblad** van 01.07.1998 schrijft: "**Grottenstelsel Valkenburg wordt beschermd monument**". "*De gemeente vraagt al jaren om "spelregels" voor de exploitatie*". Enkele dagen daarna (03.07.1998) weer een ander bericht in het **L.D.**: "**Grotten PIETERSBERG worden mogelijk tot monument verklaard**". De krant bericht dat er nog geen standpunt is ingenomen door de Rijksdienst voor Monumentenzorg. "*Erkenning van het grottenstelsel heeft praktisch niet veel gevolgen voor de berg. Voor iedere verandering aan de grotten is dan een vergunning nodig. De toegankelijkheid van het onderaardse stelsel blijft dezelfde*".

Ook de **VUURSTEENMIJN** aan de Plenkertstraat te Valkenburg is "**voorgedragen als monument**" (DdL 09.06.1998). Het gaat hier om de status van archeologisch monument. Na het fiat van de gemeenteraad zal de status aangevraagd worden, waardoor er mogelijk een einde komt aan de onzekere toekomst van de mijn.

"Nieuwe bestemming gezocht voor "de kluis" (DdL van 02.07.1998). De kluis is 360 kubieke meter groot en is al enige tijd in verval. Een paar jaar geleden ging de apparatuur kapot die de lucht moest droog houden, waardoor vocht en roest kunnen toeslaan. Op initiatief van **Erik LAMKIN** en **Ed ROUSSEAU** van de **SOK**, onze vertegenwoordigers binnen het **Platform Sint Pietersberg** (de Regeling Recreatief Berglopen) wordt er een nieuwe bestemming gezocht voor de Rijksbergplaats voor schilderkunst in het **NOORDELIJK GANGENSTELSEL**. Daarbij worden een aantal suggesties bekeken, zoals ondermeer een tentoonstellingsruimte voor kunstenaars, een depot voor overvolle musea of een ruimte voor de VVV. **Ed** en **Erik** komen uitvoerig aan het woord in hun argumentatie voor het behoud van deze unieke lokatie. In overleg met de verschillende verenigingen en groepen die in het platform samenwerken wordt er verder gebrainstormd over de nieuwe bestemming. Een uitgewerkt plan van aanpak wordt rond 1 september voorgelegd aan Natuurmonumenten.

"**Maquette kasteel CAESTERT in Sint Pietermuseum**" (DdL 25.07.1998) en (ondermeer) "**Kasteel CAESTERT als maquette te bewonderen** (Maaspost 15.07.1998. Onze vrienden van de **Stichting Oud Sint Pieter** hebben hun prachtig museum over de Sint Pietersberg verfraaid met de bekende maquette van **Jean Pierre Duplessis** uit Kanne. De maquette is nog enkele weken te zien. Het museum op Lichtenberg is beslist de moeite

waard om te bezoeken! Tal van oude foto's, documenten, tekeningen, kaarten en werktuigen geven een uitzonderlijk beeld van het oude boven- en onderaardse leven. Een must voor iedere bergloper.

Open iedere zondag van 12 tot 16 uur.

Redactie Ton Breuls en Erik Lamkin.

Voor artikelen, kopieën, inlichtingen enz.:

Bovenstraat 28, B3770 Kanne Riemst

Tel/fax (++ 32) (0)12 454059

Muziek in de Roothergroeve.

Verleden jaar bracht ik samen met enkele collega SOKkers een gelegenheidsbezoek aan de Roothergroeve.

Tijdens een koffiepauze woelde ik met mijn zakmes in de losse mergel en toevalligerwijze vond ik een plat zwart schijfje ter grootte van een lucifersdoosje.

Op dat moment werd door mij geen verdere aandacht aan dit relict geschonken en verdween het dan ook al vrij snel in een van de zakken van mijn bergjas.

Enkele maanden geleden was mijn bergjas aan een grondige wasbeurt toe en dientengevolge werden de zakken leeggehaald; hierbij komen dan de gebruikelijke zaken tevoorschijn zoals gloeikousjes, zakmes, stukjes touw, een stompje kaars én een vergeten zwart schijfje waarvan ik de betekenis niet kon vaststellen.

Na een schoonmaakbeurt onder de kraan bleek het een scherf te zijn van een oude bakelieten 78-toeren grammofoonplaat, de groeven waren duidelijk waarneembaar.

Opvallend was dat alle randen van de scherf geheel rond waren afgesleten....

Dit bracht mij op het idee dat er met deze scherf langs een ander voorwerp was geschuurd, bijvoorbeeld een mergelwand of -blok.

De proef op de som was daarna snel genomen en wat schetste mijn verbazing: met deze scherf is veel beter op de mergel te schrijven dan het aloude bekende stukje houtskool.

Waarschijnlijk zijn er dan ook meerdere "houtskoolopschriften" in deze groeve met dit schijfje gemaakt.

Ik vraag me dan ook af of er meerdere vondsten van deze aard zijn gedaan of vondsten die hiermee verband houden.

Voor vragen, opmerkingen en aanvullingen houd ik mij aanbevolen.

E. Lamkin.

“Uit de Oude Doos op Zolder”

door Luck Walschot.

Uit het meer dan 750 pagina's tellende 2 delige boekwerk "De wonderen der wereld", "Kunstwerken der natuur en der menscheid zoals zij thans bestaan", waarvan de exacte datum van uitgifte in geen van beide delen staat vermeld, (Schatting 1920-1930) vond ik ondermeer het hierna vermelde artikel.

"De latomiae of Steengroeven te Syracuse".

Een van de eerste artikelen uit de rubriek "Uit de oude schoendoos op zolder" (Sok-info 57, maart 1994) betrof een artikel over hetzelfde eiland en ook in dit artikel wordt ondermeer verwezen naar dezelfde grot "het oor van Dionysius".

De Latomiae of Steengroeven te Syracuse.

Een voornaam punt dat men omtrent Sicilië niet moet vergeten is dat het, te samen met enkele nederzettingen op de kust van Italië, het grootste deel van Griekenland uitmaakte.

De Grieken zelf spraken van Magna Graecia.

In het eigenlijke Griekenland maakte de ondernemingslust der Atheners dat de Ionische Grieken de grootste plaats innamen in de Grieksche geschiedenis die ook grotendeels in het Ionisch dialect is geschreven.

In Magna Graecia was het Dorische ras overheersend, wat te danken was aan Syracuse.

Syracuse was de grootste en rijkste aller Griekse steden. Het was de eerste Europeesche stad die meer dan een miljoen inwoners had.

De prachtige gebouwen die op de Temenos of het gebied der goden stonden tusschen de vijf kwartieren van de stad en haar vestingen in, waarvan nog een prachtig kasteel over is, waren van steen gebouwd die uit de Latomiae (Steengroeven) gehaald werd.

Bijna geheel Sicilië is bedekt met een rotsvloer, die beneden hol is, wat de wonderbaarlijke katacomben en onderaardsche steden verklaart.

Rondom Syracuse is deze vloer dun, en waren de steenhouwers er gauw doorheen, zodat de uitgestrekte hollen eronder bloot kwamen, wier rotsachtige zijden een onuitputtelijke voorraad van prachtige bouwsteen opleverden.

Heden te dage zijn de bodems ervan bedekt met weelderig kreupelhout, voor zover ze niet begroeid zijn met oranjeboschjes en olijf- en amandeltuinen.

Twee groeven zijn beroemd in de geschiedenis. De Latomia dei Cappuccini die verreweg de grootste is, werd als gevangenis gebruikt voor de twee Atheensche legers die bij het beleg van Syracuse gevangen genomen waren.

De Latomia del Paradiso, die in grootte op deze volgt bevat de buitengewone grot, die het oor van Dionysius (1) genoemd wordt. De bodem dezer grot was volgens de overlevering de gevangenis, waarin de tyran Dionysius zijn slachtoffers opsloot.

Bovenop is een heel kleine galerij van buitenaf toegankelijk maar van binnenuit onzichtbaar,

waarin de tyran naar de gesprekken zijner gevangenen zat te luisteren.

Toen het nog in goeden staat was, kon hij bijna een gefluister hooren; nu maakt een geluids-acrobaat echo's en orgelgeluiden voor u, die gij wel over eenige mijlen afstand zoudt kunnen hooren.

De schoonste der steengroeven is de Latomia de Santa Venere (De godin der liefde met de een of andere minder bekende heilige in verband gebracht) en de droppelende bron hier heet het bad van Venus. Deze steengroeve is de rijkste van alle in tropischen plantengroei en heeft haar rotsen vol met nissen, die eens de marmeren gedenkteekenen der Romeinschen dooden bevatten.

De andere twee latomiae zijn onbelangrijk, ofschoon de Latomia del Filosofo haar naam ontleend aan een daarin opgesloten letterkundige, die zoo dwaas was om over de dichtelijke pogingen van zijn souverain en meester te lachen.

DE GRIEKSCHE STEENGROEVEN IN SYRACUSE

Hier vandaan kwam al de steen waarmee het oude Syracuse werd gebouwd, de eerste stad in Europa met een miljoen inwoners.

GROTTENBIER UIT KANNE.

Kanne.

Brouwer Celis gaat zijn nieuwe grottenbier promoten vanuit Kanne.

Celis die bekend staat om zijn Hoegaarden en het Celis White komt naar Kanne omdat de grotten er de juiste temperatuur en vochtigheidsgraad hebben om zijn bruin bier van hoge gisting te lageren.

In eerste instantie zullen er tienduizend flessen worden gestapeld.

Het is de bedoeling dat de grotten toegankelijk zijn voor toeristen en er zullen proeverijen worden georganiseerd.

Het nieuwe grottenbier is te vergelijken met de meeste abdijbieren, maar geeft door de trage gisting speciale aroma's vrij.

Het wordt gebrouwen in Opwijk en zal op korte termijn (half september) gecommercialiseerd worden in België het buitenland.

Uit: De Maaspost, d.d. 26 augustus 1998.

DE NACHT VAN DE VLEERMUIS.

In de uitgave van september 1998 van het ANWB-blad de Kampioen is een artikel opgenomen met als titel "De nacht van de vleermuis".

Deze vleermuisexcursie zal op 12 september aanstaande door de Vleermuiswerkgroep Nederland (VLEN) worden georganiseerd op 85 lokaties verspreid door heel Nederland. De Limburgse lokaties zijn Geleen, Heerlen, Hoensbroek, Landgraaf, Maastricht en Roermond.

Tijdens deze excursies wordt aandacht besteed aan het leefgedrag van deze bijzondere zoogdieren die wij als berglopers zo goed kennen. Na overleg met de redactie van de Kampioen is afgesproken dat tevens SOK-leden aan deze excursies kunnen deelnemen. Zodoende een exclusief recht aan SOK-Info om reclame te mogen maken voor deze activiteit.

De aanvang van de excursie is rond zonsondergang en de kosten bedragen f 5,00 voor volwassenen; kinderen tot en met 15 jaar kunnen gratis mee.

Indien U aan deze excursie wilt deelnemen stuur dan uiterlijk tot 6 september een briefje met uw naam, adres, woonplaats en telefoonnummer en aantal personen naar:

VLEN- VZZ
Emmalaan 41
3581 HP Utrecht.

U hoort dan zo spoedig mogelijk waar U kunt deelnemen aan "de Nacht".

Als de lokatie van uw voorkeur vol is wordt een alternatieve lokatie in de buurt voor U gezocht.

De volledige tekst van het artikel is voor de SOK-leden die geen ANWB-lid zijn bij onderstaande te verkrijgen.

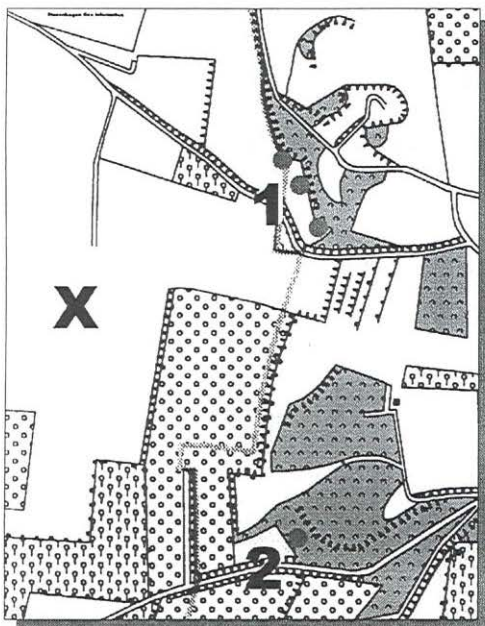
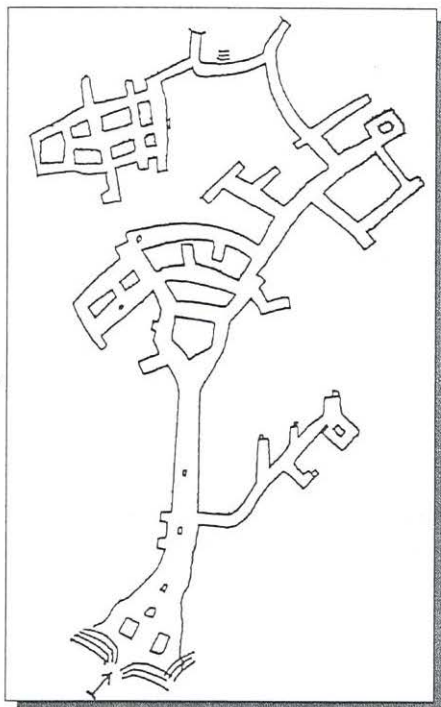
E. Lamkin.

Reactie Ed Stevenhagen.

Naar aanleiding van SOK-INFO 78 m.b.t. de groeve Vroendaal het volgende.

De groeve Vroendaal ("Heer-Cadier & Keer") is gekarteerd door J. Klerende in 1965.

Ik heb in mijn computerbestand 6,3 miljoen Nederlandse telefoonaansluitingen doorzocht en nog eens 34 miljoen Duitse aansluitingen maar in beide bestanden kwam de naam Kle(e)rende of Cle(e)rende niet voor. We hebben dus te doen met een zeldzaam specimen als karteerder??

De kadastrale toponiem "in Vroendaal" is mij wel bekend in Heer sectie B1, in de omgeving van perceel 310. Op een bijlage heb ik hem aangeduid met de letter X, tussen de Keerderberggroeven (1) en de Mostertberg (2). Voor wie het op de kaart wil uittekenen ligt de toponiem op het coördinaat :

x=180100,
y=315500

Tot op heden heb ik de groeve nog niet kunnen plaatsen.

SOK-excursie voor beginnende bergonderzoekers

Een nieuwe activiteit van de SOK is het organiseren van excursies voor beginnende bergonderzoekers. De SOK staat voor studie naar allerlei ondergrondse aspecten en wij denken dat we onze leden die pas begonnen zijn met de studie naar deze boeiende en afwisselende onderwerpen een reikende hand moeten bieden. Daarom dat er regelmatig excursies georganiseerd zullen worden naar onze eigen SOK-groeven waarbij het beginnend onderzoek centraal staat. Onder leiding van een ervaren bergonderzoeker zullen de vele aspecten van het ondergrondse worden besproken waarbij de nadruk ligt op de studie.

Op vrijdagavond 23 oktober a.s. om 19:00 uur zal in de SOK-groeve "Apostelgroeve" de spits worden afgebeten met de eerste excursie. Als ervaren onderzoeker en gids treedt Ton Breuls op, de beheerder van deze groeve. Er is een maximaal aantal deelnemers van 20 personen, enkel SOK-leden zijn toegelaten omdat het een studie-excursie is.

Inschrijven is noodzakelijk. Stuur onderstaand formuliertje in naar Ton Breuls. Als er meer dan 20 deelnemers zijn zal een selectie gemaakt worden. De SOK leden met de meeste ervaring zullen dan een schrijven ontvangen dat ze helaas afgevallen zijn.

Zoals al eerder aangegeven is het de bedoeling dat dit soort excursies regelmatig gehouden gaan worden. Mocht het dus niet lukken deze excursie bij te wonen, wanhoop dan niet, binnenkort is er weer een. Let goed op de berichten in SOK-INFO.

Verzamelen bij de ingang van de Apostelgroeve op vrijdag 23 oktober om 19:00. De Apostelgroeve is te vinden onder aan de Apostelhoeve. Deze groeve is het makkelijkst te vinden door de Cannerweg van Maastricht-Biesland in de

richting Kanne te nemen. Halverwege Biesland en de Belgische grens is rechts boven op de Cannerberg een grote Limburgse hoeve te zien. De veldweg die daarnaar toe leidt geeft toegang tot de Apostelgroeve. (Zie bijgevoegd kaartje).

Inschrijvingsformulier:

Ik doe mee aan de studie-excursie naar de Apostelgroeve op 23 oktober a.s. om 19:00 uur.

Naam: _____

Adres: _____

Postcode en plaats: _____

Ervaring in berglopen/onderzoek: Nee Ja: Aantal jaren:

Opsturen aan:

Ton Breuls
Bovenstraat 28
B 3770 Kanne Riemst

SOK Ledenavond

Er zijn veel redenen om een SOK-ledenavond te bezoeken. De bijeenkomst van 11 september 1998 kent een heel bijzondere reden.

Leden die verhinderd zijn zullen wellicht spijt krijgen van hun verhindering. Waarom dan wel? Frans Brouner heeft een titanenklus verzet. Hij heeft de 1821 uitgegeven "Voyage du souterrain ou description du plateau de Saint Pierre de Maestricht et de ses vastes cryptes" van Bory de Saint-Vincent vanuit het Frans vertaald. En het resultaat is indrukwekkend. Een zeer overzichtelijk en smaakvolle vertaling van maar liefst 204 pagina's, prachtig samengebonden in een 17-ringsband harde omslag, met diverse haarscherpe reproducties van kaarten en afbeeldingen! En dat alles voor de ongelofelijke scherpe prijs van maar f20. Frans heeft van dit collectors-item 40 exemplaren gemaakt. En op=op. Wilt u deze must voor elke liefhebber van "De onderaardse reis of beschrijving van het plateau van de Sint Pietersberg bij Maastricht en zijn uitgestrekte onderaardse gangen" door kolonel Bory de Saint Vincent in uw bezit krijgen, dan is de komende ledenavond een unieke kans daarvoor! Mis deze kans niet van het verslag van "de nieuwe reizen ondergronds in de vervloekte bergen".

Ton Breuls.

Publicatie Caestert.

In de loop van 1999 verschijnt:

CAESTERT, de genese van het gangenstelsel,
door mr. drs. Erik Rutten en drs. Jacquo Silvertant.

Wetenschappelijk cultuurhistorisch onderzoek naar de oorsprong en wording van het gangenstelsel Caestert onder jurisdictie van het Prinsbisdom Luik en de betekenis van de middeleeuwse ontginningen voor het verschijnsel ondergrondse bouwsteenwinning ten zuiden van Maastricht.

Rijk geïllustreerd en voorzien van vele zwart/wit en kleurenfoto's. Uitleg van de betekenis van de middeleeuwse plafondtekeningen en andere, veelal religieuze tekeningen. Weergave en mijnbouwkundige beschrijving van het ontstaan van het gangenstelsel in verschillende ontginningsstadia en de algehele geschiedenis van de ontginningen vanaf de dertiende eeuw tot aan het einde van de Middeleeuwen. Met bronvermeldingen, literatuurlijst en inventarislijsten van graafrichtingen en locaties middeleeuwse tekeningen en inscripties.

Gebonden, ca.200-300 pagina's/hardcover/deels in kleur/beperkte oplage.

Belangstellenden kunnen nu voorinschrijven op bovenstaand werk door een briefje te sturen naar:

Buro RUTTEN & SILVERTANT
Postbus 910
6300 AX Valkenburg aan de Geul,

of even te bellen met Jacquo Silvertant (043-3261917).

Het boek kost bij voorinschrijving fl.75,-. Afhankelijk van de belangstelling bij voorinschrijving wordt besloten de oplage te verhogen en in de handel te brengen of niet. Aanvankelijk is het boek slechts bij intekening te verkrijgen.

Alle intekenaren worden achterin het boek opgenomen in een lijst van intekenaren. Vlak voor het verschijnen van het boek ontvangen alle intekenaren een acceptgirokaart waarmee zij het bedrag kunnen voldoen.

Eventuele bijdragen of informatie die betrekking hebben op het onderwerp Caestert kunnen gestuurd worden naar bovenstaand adres. Informatie die nog in het huidige onderzoek ontbreekt zal dan onder bronvermelding in het boek worden opgenomen.

DRUKWERK.

AFZ.: NL 6215 GC 33 b.

**Port betaald
Port payé
Maastricht
Pays-Bas**